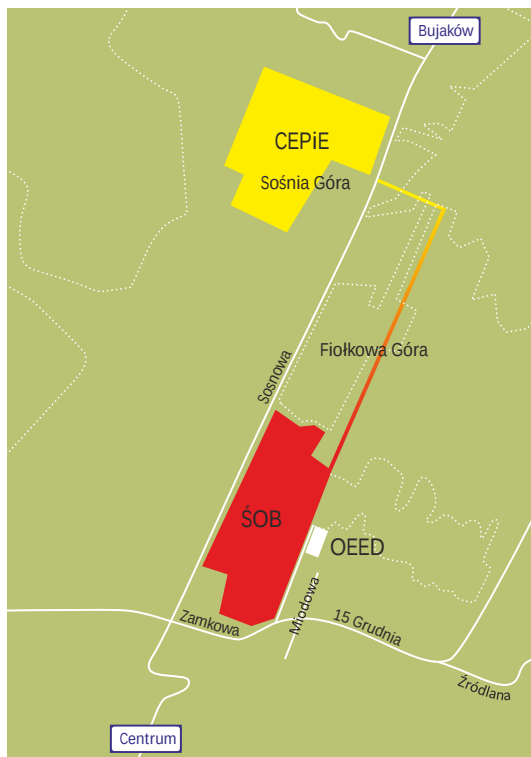

Kolekcja zachowawcza tradycyjnych
odmian drzew owocowych
Drzewa owocowe

Ogród Żółty - Centrum Edukacji
Przyrodniczej i Ekologicznej Śląskiego
Ogrodu Botanicznego (CEPiE)
ul. Sosnowa 5,
czynny codziennie od 6⁰⁰ do zmroku
Ogród Czerwony - Kolekcje ozdobne,
kolekcje zachowawcze (w tym kolekcja
sadownicza) oraz warzywnik
ul. 15 Grudnia
czynny w weekendy od 11⁰⁰ do zmroku
Ośrodek Edukacji Ekologicznej Dzieci
(OEED)
ul. 15 Grudnia 1B

Śląski Ogród Botaniczny - Związek Stowarzyszeń
ul. Sosnowa 5, 43-190 Mikołów
tel. 32 779 76 02, kom. 534 994 574
e-mail: sibg@sibg.org.pl
www.obmikolow.robia.pl

O kolekcji

Spis treści

O kolekcji.....	3
Drzewa owocowe.....	4
Stare odmiany drzew owocowych.....	6
Niektóre stare odmiany jabłoni.....	6
'Antonówka'.....	6
'Kalwila, Jesienna Czerwona'.....	7
'Kandil Sinap'.....	7
'Koksa Pomarańczowa'.....	8
'Kronselska'.....	8
'Krótkonóżka Królewska'.....	9
'Papierówka'.....	9
'Piękna z Rept'.....	10
'Reneta Kulona'.....	10
'Saint Edmund Russet'.....	11
'York Imperial'.....	11
Niektóre stare odmiany grusz.....	12
'Dobra Szara'.....	12
'Faworytka'.....	12
'Konferencja'.....	13
'Salisbury'.....	13
Niektóre stare odmiany drzew pestkowych.....	14
'Büttnera Czerwona'.....	14
'Napoleona'.....	14
'Wczesna Ludwika'.....	15
'Węgierka Zwykła'.....	15
Jak zaszczepić drzewa?.....	16
Słowniczek.....	18
Indeks odmian.....	18
Písmiennictwo.....	18

Chociaż odmiany, a zwłaszcza gatunki, roślin sadowniczych można odróżnić po pokroju i wzroście rośliny, często także po liściach, pędach (fot. →, pęd jabłoni) a nawet kwiatach (fot. →, kwitnąca czereśnia odmiany 'Büttnera Czerwona') to jednak identyfikacja drzew owocowych oparta na cechach owocu jest najpewniejsza i najmniej zawodna

Kolekcja zachowawcza tradycyjnych odmian drzew owocowych, nazywana też kolekcją sadowniczą*, została założona w 2005 roku i jest jedną z najstarszych w Śląskim Ogrodzie Botanicznym. Celem jej założenia była przede wszystkim ochrona ginącej różnorodności biologicznej (bioróżnorodności), którą reprezentują tzw. stare odmiany. Od czasu swojego powstania kolekcja jest systematycznie rozbudowywana m.in. dzięki wsparciu Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Katowicach i obecnie zajmuje powierzchnię prawie 25 tys. m², na której zebrano ponad 600 szt. drzew i krzewów reprezentujących przeszło 200 odmian. Dziewięć na dziesięć roślin w Kolekcji sadowniczej ŚOB to jabłonie, ale są także: grusze, czereśnie i wiśnie, śliwy oraz różnorodne krzewy malin, aronii, agrestu i porzeczek.

Od 2014 r. w Ogrodzie Botanicznym w Radzionkowie rozbudowywana jest siostrzana kolekcja zajmująca obecnie obszar 3 tys. m².

Ochrona bioróżnorodności jest zadaniem wymagającym działań na szeroką skalę, dlatego jednym z celów prowadzenia kolekcji zachowawczej jest zaangażowanie okolicznych mieszkańców, a także mieszkańców całego województwa do czynnej ochrony zasobów genowych. Jak można to zrobić? To bardzo proste: w znajdującej się na terenie kolekcji szkółce rozmnażamy nasze drzewa. Czasami rozmnażamy także stare drzewa mieszkańców naszego województwa, aby zachować „smaki dzieciństwa”. Nowe okazy, mamy nadzieję, znajdą swoje miejsce w ogrodach i ogródkach działkowych naszych gości, co pozwoli zachować stare odmiany przed wyginieciem, a być może przyczyni się także do większej ich popularyzacji.

Broszura pod tytułem *Drzewa owocowe* ma na celu przedstawić zarys różnorodności drzew owocowych, jakie możemy znaleźć nie tylko w sadach towarowych, ale przede wszystkim w ogrodach i sadach przydomowych (tradycyjnych). W opracowaniu, poza charakterystyką poszczególnych rodzajów drzew owocowych, zamieszczono także krótkie opisy wybranych starych odmian (jabłoni, grusz, czereśni, wiśni i śliwy), przybliżające temat różnorodności biologicznej, tak istotny dla zrównoważonego rozwoju życia na naszej planecie.

*) Znaczenie trudniejszych słów i terminów biologicznych oznaczono pogrubieniem i wyjaśniono w Słowniczku na końcu broszury

Drzewa owocowe

Mianem drzew owocowych określamy zwyczajowo wszystkie te drzewa, które uprawiane są dla swoich jadalnych owoców. Na świecie istnieje wiele gatunków takich drzew należących do kilku botanicznych rodzin, m.in. rutowatych (*Rutaceae*, z tej rodziny pochodzą m.in. popularne cytrusy) czy morwowatych (*Moraceae*). Ze względu na miejsce uprawy dzieli się je na: drzewa owocowe strefy klimatu zwrotnikowego i podzwrotnikowego oraz drzewa owocowe klimatu umiarkowanego.

Znakomita większość drzew owocowych strefy klimatu umiarkowanego uprawianych w Polsce należy do rodziny różowatych (*Rosaceae*). Dla lepszego ich opisania i usystematyzowania podzielono je na dwie duże grupy: drzewa ziarnkowe i drzewa pestkowe.

Owoce drzew ziarnkowych i pestkowych złożone są z trzech warstw: zewnętrznej (egzokarp), środkowej (mezokarp) i wewnętrznej (endokarp). Część zewnętrzną stanowi zawsze barwna skórka. U owoców ziarnkowych zarówno mezokarp, jak i endokarp są jednakowe i stanowią jadalny miąższ owocu, natomiast u pestkowych jadalna jest tylko część środkowa, a endokarp, popularnie nazywany pestką, to zdrewniała okrywa nasienne.

Do drzew ziarnkowych zaliczamy popularne jabłonie i grusze, które charakteryzują się specyficzną budową owoców. Z punktu widzenia biologii są to owoce rzekome (pozorne), ponieważ w procesie ich powstawania uczestniczy nie tylko zalążnia, jak to jest w przypadku owocu prawdziwego, ale także inne części kwiatu.

Siedem na dziesięć rosnących w Polsce drzew owocowych to jabłonie, co oznacza, że polskie sadownictwo jest oparte przede wszystkim na uprawie tych drzew. Sady jabłoniowe najliczniej występują w rejonach grójeckim i sandomierskim, co jest spowodowane nie tyle odpowiednimi warunkami przyrodniczymi, co raczej wielowiekową tradycją sadowniczą tych rejonów. Wielka popularność uprawy jabłoni przekłada się bezpośrednio na różnorodność jej odmian. Za dzikiego przodka dzisiejszej jabłoni (*Malus domestica*) uważa się przede wszystkim jabłoń niską (*M. pumila*) oraz jabłoń dziką (*M. sylvestris*), których różnorodnie krzyżówki dały początek współcześnie uprawianym odmianom szlachetnym. Odmiany uprawne jabłoni różnią się między sobą siłą i charakterem wzrostu, ale przede wszystkim jakością owoców. Owoce jabłoni, popularnie nazywane jabłkami, to jeden z najcenniejszych składników diety człowieka. Poza dużą zasobnością witamin (przede wszystkim C, A, B₁, B₂) zawierają także bardzo ważne ze względów dietetycznych substancje pektynowe, których właściwości lecznicze (w chorobach przewodu pokarmowego) mogą mieć nawet większe znaczenie niż zawartość witaminy C.

Grusza (*Pyrus communis*) jest gatunkiem zdecydowanie bardziej ciepłolubnym niż jabłoni, a przez to w Polsce znacznie mniej popularnym. Dużo lepiej grusza rośnie w południowo-zachodniej Europie, skąd zresztą prawdopodobnie pochodzi. Dzikie gatunki grusz, w przeciwieństwie do jabłoni, nigdy nie występowały naturalnie na kontynencie amerykańskim, co ogranicza jej pierwotne występowanie do dwóch rejonów: europejskiego i dalekowschodniego. Także wśród obecnie uprawianych odmian szlachetnych taki podział został zachowany. Mamy więc dwie duże grupy grusz: grusze zachodnie (europejskie) o charakterystycznych „gruszkowatych” owocach oraz grusze dalekowschodnie (azjatyckie), których owoce bardziej przypominają kształtem jabłko.

Do drzew pestkowych zaliczamy przede wszystkim: śliwy (*Prunus* sp.), wiśnie (*P. cerasus*) i czereśnie (*Pavium*), ale także dużo rzadziej w Polsce uprawiane morele (*P. armeniaca*) i brzoskwinie (*P. persica*).

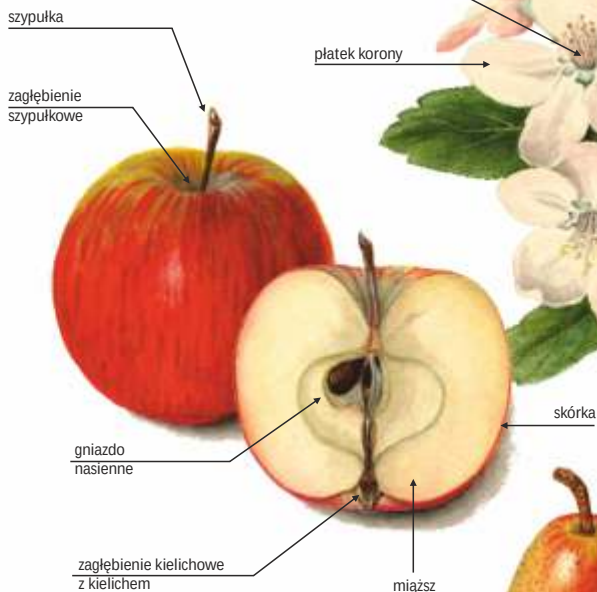
Śliwa domowa (*Prunus domestica*) została wprowadzona do uprawy w Europie około 50 r. w Imperium Rzymskim, jednak jej uprawa na świecie rozpoczęła się co najmniej 5 tys. lat temu. Obecne odmiany śliw charakteryzują się dużą zmiennością kształtów i kolorów. Do dzikich przodków odmian szlachetnych poza śliwą domową należą: tarnina (*P. spinosa*), ałycza (*P. divaricata*), pochodząca z Chin śliwa japońska (*P. salicina*) czy liczne śliwy amerykańskie jak *P. americana*.

Osiem na dziesięć drzew światowej uprawy czereśni i wiśni rośnie na kontynencie europejskim. Pod względem systematycznym czereśnie i wiśnie należą do rodzaju śliw (*Prunus*), jednak czasami wyróżnia się osobny rodzaj wiśni (*Cerasus*), stąd specyficzne „zamięszanie”, które można zaobserwować wśród nazw łacińskich. Współczesne odmiany czereśni i wiśni wywodzą się prawdopodobnie od czereśni ptasiej (*Prunus avium*, syn. *Cerasus avium*), z tą różnicą, że wiśnie są z dużym prawdopodobieństwem mieszańcem czereśni ptasiej i wiśni karłowej (*P. fruticosa*). Ostateczne rozdzielenie tych gatunków nastąpiło dopiero po 1500 r. Obecnie powszechnie za czereśnie uznaje się długowcięte drzewa o słodkich owocach, natomiast wiśnie to niewielkie drzewa lub krzewy o owocach bardziej kwaśnych i cierpkich.

Popularnym, także w Polsce, drzewem owocowym strefy klimatu umiarkowanego, nienależącym do rodziny różowatych, jest pochodzący z Azji orzech włoski (*Juglans regia*). To uprawiane dla swoich jadalnych jąder (orzech jest w rzeczywistości pestką) drzewo, należące do rodziny orzechowatych (*Juglandaceae*). Pierwsze wzmianki o występowaniu tego gatunku na ziemiach polskich pochodzą z 1121 r.

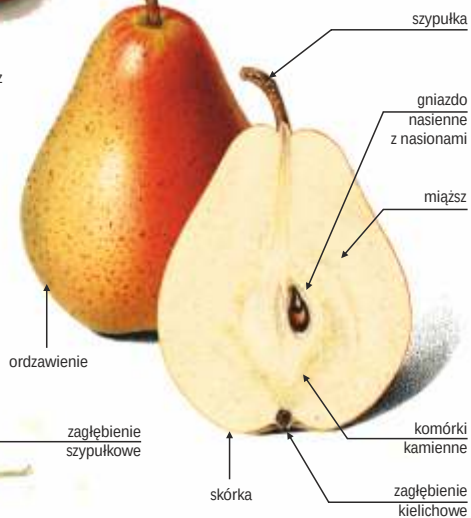
BUDOWA ANATOMICZNA OWOCÓW I KWIATÓW WYBRANYCH DRZEW OWOCOWYCH

OWOC JABŁONI (JABŁKO)

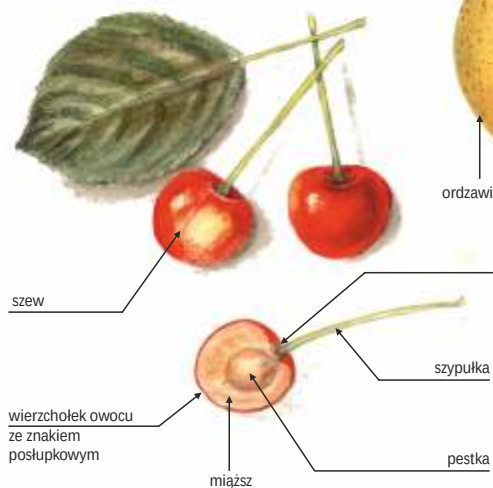

KWIAT JABŁONI

OWOC GRUSZY (GRUSZKA)

OWOC I LIŚĆ CZEREŚNI

Stare odmiany drzew owocowych

Liczba odmian roślin sadowniczych jest coraz większa. Liczbę wszystkich uprawianych odmian samej tylko jabłoni szacuje się obecnie na co najmniej 10 tysięcy. Mimo niewątpliwych zalet nowych odmian, spełniających wymagania współczesnego konsumenta i przemysłu przetwórczego, nie można pominąć odmian starych, z których wiele nadal wyróżnia się swoją wartością.

Stare odmiany nadają się przede wszystkim do uprawy amatorskiej, w ogrodach i sadach przydomowych. Ich długowieczność powoduje, że wiele drzew tych odmian do dziś przetrwało w takich właśnie miejscach. Warto je poznać i chronić, zwłaszcza że charakteryzują się niesamowitą różnorodnością.

Niektóre stare odmiany jabłoni

‘Antonówka’

Pochodzenie: odmiana rosyjska, otrzymana w okolicach Kurska, po raz pierwszy opisana w 1826 r.

Inne nazwy: ‘Antonówka Zwykła’, ‘Antonówka’, ‘Antenówka’, ‘Antoni’, ‘Antonifka’, ‘Antonówka obywatelska’, ‘Antonówka prostąja’, ‘Antonowkoje jabłoko’, ‘Antonowka’, ‘Antony’, ‘Bergamot’, ‘Cinamon’, ‘Dukowoje’, ‘German Calville’, ‘King of the Steppe’, ‘Nalivia’, ‘Possart’s Nalivia’, ‘Russian Gravenstein’, ‘Vargul’

Owoce średniej wielkości, nierównobokie, cylindryczne. Skórka jasno-zielona, zagłębienie szypułkowe ordzawione, zagłębienie kielichowe pofałdowane. Miąższ biały, z lekkim odcieniem zielonkawym, kruchy, kwaskowaty, bardzo aromatyczny.

Dojrzewają na początku września, przechowują się bardzo krótko. Drzewa są wytrzymałe na mróz, ale źle znoszą suszę.

Ciekawostka: siewki ‘Antonówki’ są cenionym materiałem do produkcji drzewek (ze względu na swoją dużą odporność na mróz), a owoce są bardzo cennym surowcem dla przemysłu

Oprócz ‘Antonówki’ w uprawie można znaleźć wiele innych podobnych do niej odmian antonówek, między innymi odznaczającą się ogromnych rozmiarów owocami (do 600 g) ‘Antonówkę Półtorafuntową’ (fot. →) oraz delikatniejszą w smaku ‘Antonówkę Kamienną’ (fot. →→) z bladoróżowym rumieńcem.

letnia

jesienna

zimowa

deserowa

na przetwory

'Kalwila Jesienna Czerwona'

Pochodzenie: odmiana pochodzi z Owerni we Francji, po raz pierwszy wzmiankowana w 1617 r.
Inne nazwy: 'Calville Rouge d'Automne', 'Malinówka Jesienna', 'Roter Kardinal'

Owoce średniej wielkości, silnie żebrowane, prawie całe pokryte czerwono purpurowym rozmytym rumieńcem. Szypułka dość długa, kielich mały, zamknięty. Miąższ białokremowy, miejscami różowawy, kwaskowato-słodki o malinowym aromacie. Dojrzewa na początku września.

Drzewa dość wytrzymałe na mróz, ale podatne na choroby.

Ciekawostka: ze względu na wygląd i swój malinowy aromat owoce tej odmiany przypominają łagodniejszą w smaku 'Malinową Oberlandzką', ale są od niej znacznie mniej popularne

'Kandil Sinap'

Pochodzenie: odmiana rosyjska uprawiana głównie na Krymie, po raz pierwszy opisana w 1880 r., ale powstała prawdopodobnie przed 1800 r.
Inne nazwy: 'Russischer Taubenapfel'

Owoce średniej wielkości, silnie wydłużone. Skórka słomkowo-żółta z niezbyt mocnym różowawym rumieńcem. Szypułka cienka, nieco wystająca poza brzeg zagłębienia szypułkowego, kielich mały, zamknięty. Miąższ owocu biały, kruchy, soczysty, słodki. Dojrzewają z początkiem października.

Ciekawostka: ze względu na długie wyczekiwanie na plony i podatność na przemarzanie odmiana ta w naszych warunkach nadaje się tylko do uprawy hobbystycznej

‘Koksa Pomarańczowa’

Pochodzenie: odmiana angielska, wyhodowana w 1825 r. przez R. Cox'a w Colnbrook-Lawn niedaleko Londynu
Inne nazwy: 'Cox's Orange Pippin', 'Cox' Orangerenette'
Odmiana rodzicielska: 'Pepina Ribstona'

Owoce małe o zielonkawożółtej skórce z dość dużym, ale niezbyt mocnym, miedzianopomarańczowym rumieńcem, na którym wyraźnie zaznaczają się liczne karminowe paski i smużki.

Szypułka gruba, zagłębienie szypułkowe lekko ordzawione, kielich mały, zamknięty. Miąższ kremowy, zwięzły, soczysty, lekko korzenny, aromatyczny.

Owoce dojrzewają pod koniec września.

Ciekawostka: 'Koksa Pomarańczowa' to od lat najpopularniejsza odmiana uprawiana i spożywana w Wielkiej Brytanii

‘Kronselska’

Pochodzenie: odmiana wyhodowana we Francji, w szkółce Baltet, w handlu od 1869 r.
Inne nazwy: 'Apfel aus Cronsels', 'Kronselska', 'Transparent de Cronsels',
Odmiana rodzicielska: 'Antonówka'

Owoce o bardzo niewyrównanych rozmiarach, zielonożółte. Na nielicznych owocach delikatny, rozmyty, różowawy rumieniec. Przetchlinki (widoczne jako „kropkowanie”) liczne, zielonkawe, z białawą otoczką. Miąższ kremowy, soczysty, aromatyczny, smaczny. Dojrzewają na początku września.

Ciekawostka: owoce tej odmiany należy zrywać ostrożnie, ponieważ są nietrwałe i niezmiennie podatne na uszkodzenia

letnia

jesienna

zimowa

deserowa

na przetwory

'Krótkonóżka Królewska'

Pochodzenie: Europa, pierwsza wzmianka pochodzi z 1565 r., ale jest to odmiana prawdopodobnie o wiele starsza
Inne nazwy: 'Court Pendu Plat', 'Pomme de Berlin', 'Reinette Plate d'Hivier'

Owoce małe lub średniej wielkości, silnie spłaszczone. Skórka zielonkawożółta z dużym i często mocnym, czerwonym, marmurkowym rumieńcem i nieznacznym ordzawieniem. Szypułka krótka, kielich otwarty.

Mięszk owoców żółtawobiały, zwięzły, średnio soczysty. Dojrzewają w pierwszej połowie października.

Drzewa tej odmiany są bardzo wytrzymałe na choroby i trudne warunki atmosferyczne.

Ciekawostka: historia uprawy tej odmiany sięga prawdopodobnie czasów rzymskich, co sprawia, że zalicza się ją do jednych z najdłużej uprawianych odmian na świecie

'Papierówka'

Pochodzenie: kraje nadbałtyckie (historyczne Inflanty)
Inne nazwy: 'Biały Nalew', 'Inflandzka', 'Oliwka Inflandzka', 'Oliwka żółta', 'Yellow Transparent'

Owoce średniej wielkości, często małe. Skórka gładka, cienka, żółta lub białawożółta. Szypułka cienka, długa, kielich mały, zamknięty. Mięszk biały, luźny kruchy (papierowy), kwaskowaty, smaczny. Dojrzewa w drugiej połowie lipca.

Drzewa wytrzymałe na mroz i mało podatne na choroby.

Ciekawostka: obok 'Papierówki' istnieje również dużo podobnych, często mniej smacznych „papierówek” letnich, na przykład spotykany w okolicach Grójca 'Ohm Paul' czy łagodniejsza w smaku 'Papierówka Słodka'

‘Piękna z Rept’

Pochodzenie: odmiana śląska, odnaleziona w miejscowości Repty (Tarnowskie Góry)
Inne nazwy: ‘Repty’, ‘Shöner aus Rept’

Owoce średniej wielkości, wyraźnie karbowane przy kielichu. Skórka gruba, zielonkawożółta, z dużym, purpurowym, rozmytym rumieńcem i sinawym nalotem. Miąższ zielonkawobiały, dość zwięzły, kruchy, kwaskowatosłodki, lekko aromatyczny.

Dojrzewają w drugiej połowie października.

Drzewa wytrzymałe na mróz i mało podatne na choroby.

Ciekawostka: owoce tej odmiany dobrze się przechowują, nawet do maja, ale najlepiej smakują w okresie świąt Bożego Narodzenia

‘Reneta Kulona’

Pochodzenie: odmiana belgijska, po raz pierwszy w obrocie w 1856 r.
Inne nazwy: ‘Coulons Reinette’

Owoce duże, nieco asymetryczne, żółtawozielonkawe, czasami z delikatnym, pomarańczowym rumieńcem, ordzawione. Szypułka gruba, niewystająca poza zagłębienie szypułkowe, kielich mały, zamknięty.

Miąższ zielonkawożółty, luźny, kruchy, soczysty, korzenny.

Dojrzewają pod koniec września.

Ciekawostka: odmiana ta niegdyś dość popularna została wyparta z uprawy przez podobną od niej, nieco mniej smaczną, ale łatwiejszą w uprawie odmianę o nazwie ‘Boskoop’

letnia

jesienna

zimowa

deserowa

na przetwory

‘Saint Edmund Russet’

Pochodzenie: odmiana angielska z miasta Bury St Edmunds w hrabstwie Suffolk, notowana od 1875 r.

Inne nazwy: ‘Early Golden Russet’, ‘Saint Edmund’s Pippin’, ‘St Edmunds’, ‘St. Edmund’s Russet’

Owoce średniej wielkości. Skórka zielonkawa, prawie cała pokryta dość gładkim, złotawym ordzawieniem. Szypułka stosunkowo długa, średniej grubości. Kielich zamknięty. Miąższ owocu kremowy, zwięzły, średnio soczysty, kwaskowatosłodki, lekko korzenny. Dojrzewają w pierwszej połowie września. Drzewo mało podatne na choroby i dość wytrzymałe na mróz.

Ciekawostka: jabłka tej odmiany są całkowicie ordzawione, dlatego łatwo je pomylić z innymi ordzawionymi odmianami, takimi jak np. ‘Pepina Parkera’

‘York Imperial’

Pochodzenie: stara odmiana amerykańska znaleziona w miejscowości York w Pensylwanii krótko po 1783 r. Inne nazwy: nieznane

Owoce średniej wielkości, owalne. Skórka gruba, gładka, błyszcząca, zielonkawożółta z jasnoczerwonym rumieńcem z ciemniejszymi paskami. Miąższ żółty, ścisły, kruchy, soczysty, kwaskowaty, smaczny. Dojrzewają w drugiej połowie października, są wytrzymałe na odgniecenia.

Ciekawostka: jako jedna z nielicznych starych odmian udaje się doskonale także zaszczepiona na podkładkach skarłających

Niektóre stare odmiany grusz

‘Dobra Szara’

Pochodzenie: bardzo stara odmiana prawdopodobnie pochodzenia francuskiego, rozpowszechniona w Europie już przed 1800 r.
Inne nazwy: ‘Griese Bone’, ‘Grise Bone’, ‘Gute Graue’, ‘Judenbirne’, ‘Graue Sommerbuttbire’

Ciekawostka: ze względu na znaczną wytrzymałość na mróz doskonale nadaje się sadów przydomowych, szczególnie w rejonach o ostrzejszym klimacie

Owoce małe (około 60 g), żółto-zielone, prawie całkowicie pokryte brunatnym, szorstkim ordzawieniem. Szypułka o długości do 3 cm. Kielich duży, otwarty, z charakterystycznymi działkami.

Mięsz zielonkawokremowy, soczysty, gruboziarnisty, koło komór nasiennych trochę kamienisty, kwaskowatosłodki o lekko korzennym aromacie.

Dojrzewają w drugiej połowie sierpnia. Drzewa tej odmiany są mało podatne na choroby oraz niezwykle, jak na grusze, długowieczne. Dożywają nawet 150 lat.

‘Faworytka’

Pochodzenie: odmiana amerykańska, otrzymana przez T. Clappa w Dorchester (stan Massachusetts) w 1860 r.
Inne nazwy: ‘Clapp’s Favourite’, ‘Clapps Liebling’, ‘Favorite de Clapp’, ‘Klapsa’

Owoce duże (170 g), żółtawozielone z dość rozległym brązowo-czerwonym rumieńcem. Szypułka bardzo gruba, kielich półotwarty. Mięsz kremowobiały, soczysty, drobnoziarnisty do masłowego, czasami tylko nieco kamienisty wokół gniazda nasiennego.

Dojrzewają w drugiej połowie sierpnia.

Ciekawostka: ‘Faworytka’ nazywana jest królową gruszek letnich, najlepiej sprawdza się jako owoc deserowy, ale z powodzeniem nadaje się także na przetwory i susz

letnia

jesienna

zimowa

deserowa

na przetwory

'Konferencja'

Pochodzenie: odmiana angielska, otrzymana przez M. Riversa w 1884 r.
Inne nazwy: 'Conference', 'Konferenzbirne'
Odmiana rodzicielska: 'Leon Leclerc de Laval'

Owoce duże (200 g), zielonkawe, mniej lub bardziej ordzawione (przy kielichu ordzawienie ciągłe, a na pozostałej powierzchni w formie nieregularnych plamek). Szypułka gruba, kielich otwarty.

Mięszk kremowy, soczysty, drobnoziarnisty do masłowego (komórki kamienne nieliczne), słodki, lekko aromatyczny.

Dojrzewają w końcu września.

Ciekawostka: ponieważ 'Konferencja' bardzo dobrze się przechowuje w chłodniach o kontrolowanej atmosferze, wśród sadowników nazywana jest często „królową chłodni”

'Salisbury'

Pochodzenie: odmiana belgijska, wyhodowana przez J.B. van Monsa krótko po 1800 r.
Inne nazwy: 'Marianna', 'Princesse Marianne'

Owoce małe lub średnie (100 g), żółtawozielone, prawie całe pokryte lekko szorstkim, żółtawobrazowym ordzawieniem. Szypułka gruba, kielich mały, półotwarty.

Mięszk białokremowy, soczysty, bardzo słodki, z korzennym aromatem. Smaczny.

Dojrzewają w drugiej połowie września.

Ciekawostka: owoce tej odmiany są wybitnie deserowe, na przetwory się nie nadają ponieważ ich miąższ brudnieje pod wpływem obróbki termicznej (np. w kompotach)

Niektóre stare odmiany drzew pestkowych

‘Büttnera Czerwona’

Fot. Jedną z nielicznych wad ‘Büttnera Czerwonej’ jest duża wrażliwość owoców na pęknięcie spowodowane deszczową pogodą w czasie zbiorów

Gatunek: czereśnia
Pochodzenie: odmiana niemiecka, wyhodowana i opisana przez C. G. Büttnera w 1797 r.
Inne nazwy: ‘Bütners Rote Knorpelkirsche’, ‘Emperor Francis’, ‘Poznańska’.

Ciekawostka: ‘Büttnera Czerwona’ jest blisko spokrewniona z charakteryzującą się ciemniejszą skórką ‘Büttnera Czerwoną Późną’ i bardzo często z nią mylona

Owoce duże lub bardzo duże (8 g). Skórka jasnożółta, lśniąca z cętkowanym rumieńcem, który w miarę dojrzewania pokrywa cały owoc.

Szypułka dość długa, czubek owocu ze znakiem posłupkowym w płytkim dołeczku.

Mięszk jasnożółty, zaczerwieniony przy pestce, chrząstkowy, soczysty, słodki, aromatyczny, bardzo smaczny.

Sok jasny niebarwiący, pestka nieco wydłużona, pękata.

Dojrzewają w drugiej dekadzie lipca.

Drzewo owocuje obficie i regularnie, nie ma szczególnych wymagań glebowych i jest wytrzymałe na mroz.

‘Napoleona’

Fot. Owoce ‘Napoleony’ są zazwyczaj piękne, okazałe i bardzo dobre na desery i kompoty

Gatunek: czereśnia
Pochodzenie: odmiana prawdopodobnie pochodzenia niemieckiego, znana na Zachodzie już przed 1800 r.
Inne nazwy: ‘Birgarreau Napoleon’, ‘Esperena’, ‘Olbrzymka Napoleona’.

Ciekawostka: ze względu na zachodnioeuropejski charakter tej odmiany dobrze udaje się tylko w uprawach amatorskich

Owoce duże i bardzo duże (8 g).

Kształt sercowaty wydłużony o wąsko zaokrąglonym czubku. Skórka bladoróżowa, pokryta czerwonym, wyraźnie cętkowanym rumieńcem.

Szypułka średniej długości, dość gruba.

Mięszk bladeżółty, zaczerwieniony przy pestce, soczysty, słodki, łatwo oddzielający się od pestki. Sok jasny, niebarwiący. Pestka po wyjęciu z owocu zaczerwieniona.

Dojrzewają przeważnie w pierwszej połowie lipca, silnie pękają w czasie deszczów.

Drzewo jest dość podatne na mroz.

wczesna

średniowczesna

późna

deserowa

na przetwory

'Wczesna Ludwika'

Fot. Odmiana ta owocuje bardzo obficie, a jej małe wymagania dotyczące gleby i stanowiska powodują, że doskonale nadaje się do uprawy w ogrodach przydomowych

Gatunek: wiśnia
Pochodzenie: odmiana prawdopodobnie niemiecka, po raz pierwszy opisana w 1890 r.
Inne nazwy: 'Königliche Amarelle', 'Ludwigs Frühe'

Owoce raczej małe (4 g), jasnoczerwone. Szypułka średniej grubości, pestka mała, kulista, z lekko zaznaczonym czubkiem.

Mięszs owoców pomarańczowo-kremowy, soczysty, miękki, słodko-kwaskowaty. Sok bezbarwny.

Dojrzewają w drugiej połowie czerwca.

Drzewa wczesnie wchodzą w owocowanie i później każdego roku obficie plonują. Są wytrzymałe na mroz oraz mało podatne na choroby, takie jak drobna plamistość drzew pestkowych.

Ciekawostka: 'Wczesna Ludwika' należy do odmian czereśni nazywanych szklankami (ze względu na bezbarwny, szklisty sok), podobnie jak np. 'Szklanka Polska'

'Węgierka Zwykła'

Gatunek: śliwa
Pochodzenie: odmiana pochodzenia azjatyckiego, uprawiana w Europie przed 1650 r.
Inne nazwy: 'Bauerenpflaume', 'Early Russian', 'Hauspflaume', 'Quetsche commune d'Allemagne', 'Sweet Common Prune'

Owoce średnie (20 g), owalne lub jajowate, lekko wydłużone. Skórka brązowogranatowa z mocnym, niebieskim nalotem. Szypułka cienka, pestka mała, ciemna. Mięszs złotawy, średnio soczysty, lekko cierpki, całkowicie odchodzący od pestki.

Dojrzewają w drugiej połowie września.

Drzewa późno rozpoczynają owocowanie, ale owocują obficie i regularnie.

Wytrzymałe na mroz.

Ciekawostka: do Polski odmiana ta została sprowadzona z obszaru dzisiejszych Węgier, o czym świadczy jej nazwa

Jak szczepić drzewa?

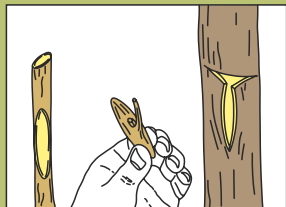
Szczepienie drzew polega na przeniesieniu części rośliny pochodzącej od jednego gatunku i połączeniu go z inną, tak by stworzyły jeden organizm. Aby tego dokonać, trzeba naciąć obie rośliny, a następnie przyłożyć jedną do drugiej w miejscu ran. Zabliźniającą się raną połączy obie rośliny. Część pędu pochodzącą od rośliny, którą chcemy rozmnożyć, nazywana jest zrazem. Jest to silny pęd lub oczko pobrane od odmiany szlachetnej i zdrowej. Zrazy pozyskuje się zimą lub latem. Ścięte zimą należy przechowywać do czasu wiosennego szczepienia w chłodnym i wilgotnym miejscu, na przykład zadołowane, a ścinane latem wykorzystujemy tego samego dnia, podczas letniego szczepienia (okulizacji). Druga roślina, która jest ukorzeniona i będzie miała za zadanie dostarczenie składników odżywczych zrazowi, nazywana jest podkładką. Podkładki można produkować z nasion lub sadzonek. Najważniejsze, by była to zdrowa roślina o silnie rozwiniętym systemie korzeniowym. Podkładkami mogą być też tzw. dziczki.

Podkładka i zraz szczepionego drzewa muszą pochodzić od tego samego gatunku lub gatunków spokrewnionych. Na przykład jabłonie można szczepić na innych odmianach jabłoni, ale również na gruszech.

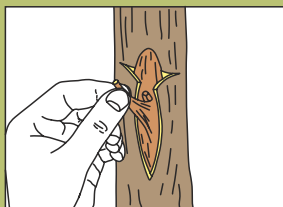
Aby szczepienie się powiodło, trzeba nie tylko starannie dobrać odpowiednie gatunki zrazu i podkładki, ale również starannie przeprowadzić całą operację. Nóż, którym dokonamy cięć, musi być czysty i bardzo ostry. Drzewa najlepiej szczepić o poranku. Powinniśmy unikać szczepienia w dni upalne, wietrzne, a przede wszystkim mroźne.

OKULIZACJA NA PRZYSTAWKĘ

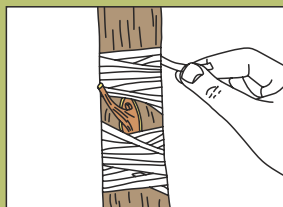
Jest to najprostsza metoda stosowana do szczepienia krzewów, drzew ozdobnych, drzew owocowych oraz krzewów różanych. Okulizacja, czyli oczkowanie, polega na wszczepieniu pod korę podkładki oczka - pączka liściowego lub pędu szlachetnej odmiany. Zabieg przeprowadza się latem, od lipca do końca września, tak zwanym uśpionym oczkiem.

Ostrzem noża do szczepienia drzew (okulizatorem, okulizakiem) na korze podkładki dokonujemy 3-centymetrowego cicia w kształcie litery T. Delikatnie odklejamy korę, by jej nie rozetrzeć. W nacięciu umieszczamy oczko, pobrane chwilę przed zabiegiem od odmiany, którą pragniemy rozmnożyć.

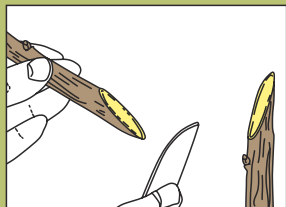
Pąk musi być skierowany oczkiem ku górze. Bardzo ważne, żeby przylegał całą powierzchnią do odsłoniętej części podkładki.

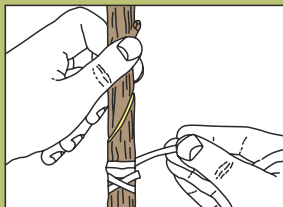
Przyciskamy korę i miejsce okulizacji owijamy rafią ogrodniczą lub specjalistyczną taśmą. Oczko pozostawiamy nieowinięte. Gdy stwierdzimy, że oczko przyjęło się i osiągnęło długość około 30 cm, ucinamy gałąź podkładki tuż ponad nim.

SZCZEPIENIE PRZEZ STOSOWANIE

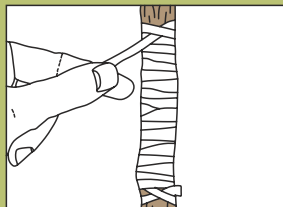
To najpowszechniej stosowany sposób szczepienia roślin. Wykorzystuje się go wtedy, gdy zraz i podkładka są podobnej grubości. Ich średnica nie powinna przekraczać 5 cm. Zabieg przeprowadza się wczesną wiosną, od lutego do końca marca.

Podkładkę i zraz przycinamy ukośnie pod kątem 20°

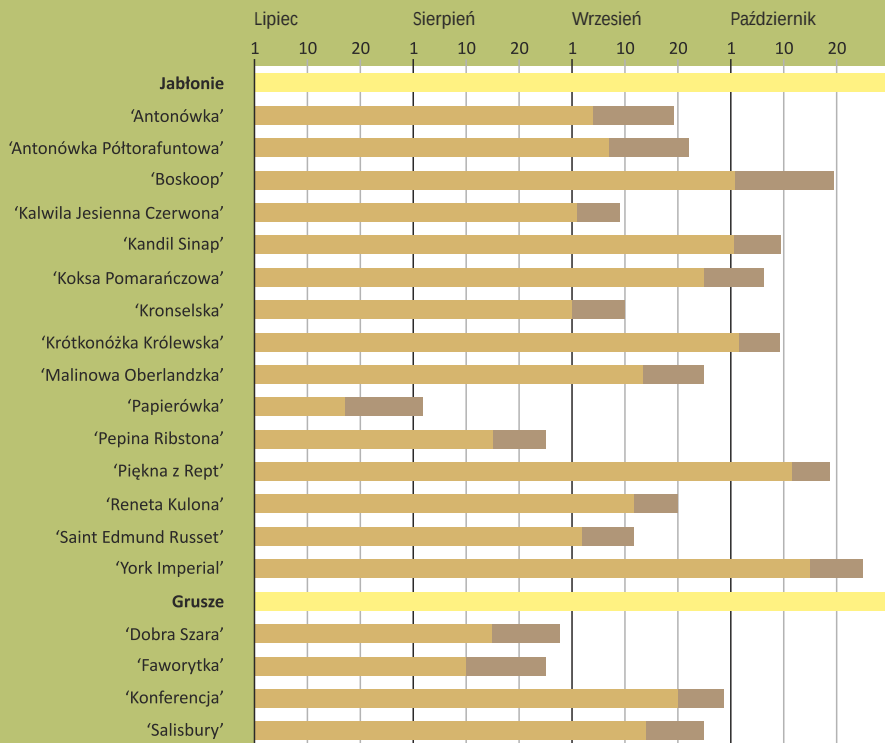

Następnie przykładamy je do siebie przyciętą powierzchnią.

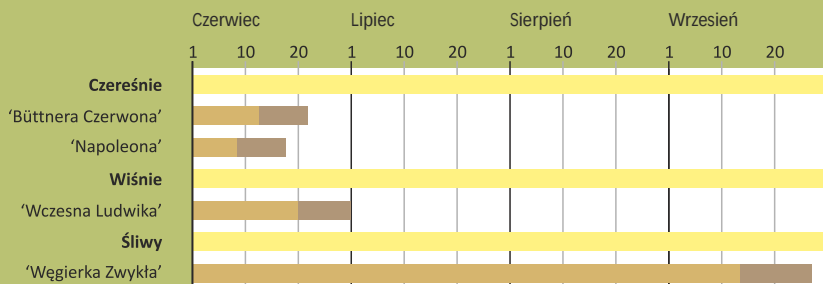
Dopasowane fragmenty owijamy rafią ogrodniczą lub taśmą.

PORA DOJRZEWANIA OWOCÓW NIEKTÓRYCH STARYCH ODMIAN DRZEW ZIARNKOWYCH

Porę dojrzewania ww. owoców podano dla warunków środkowej Polski i mogą nieznacznie różnić się w innych regionach. Na podstawie: Hodun G., Hodun G., Hodun M., *Podręczny atlas dawnych odmian jabłoni*, 2012, oraz: Hodun G., Hodun M., *Podręczny atlas dawnych odmian gruszy, śliwy, czereśni i wiśni*, 2014/2015, zmienione

PORA DOJRZEWANIA OWOCÓW NIEKTÓRYCH STARYCH ODMIAN DRZEW PESTKOWYCH

Porę dojrzewania ww. owoców podano dla warunków środkowej Polski i mogą nieznacznie różnić się w innych regionach. Na podstawie: Hodun G., Hodun M., *Podręczny atlas dawnych odmian gruszy, śliwy, czereśni i wiśni*, 2014/2015, zmienione

Słowniczek

bioróżnorodność (różnorodność biologiczna) – różnicowanie wszystkich żywych organizmów w obrębie gatunku, pomiędzy gatunkami i ekosystemami
dołowanie – przechowywanie poprzez płytkie zakopanie w ziemi dla zapewnienia zrównoważonej temperatury
dziczka – młode drzewko otrzymane z siewu
egzokarp – najbardziej zewnętrzna część owocu, to jest skórka
endokarp – najbardziej wewnętrzna część owocu ochraniająca nasienie, u drzew ziarnkowych jadalna, w postaci gniazda, u pestkowych – zdrewniała pestka

mezokarp – środkowa, jadalna część owocu, miąższ
oczko – jednoroczny pąk wegetatywny lub kwiatowy używany w okulizacji
okulizacja (oczekowanie) – szczególny przypadek szczepienia, w którym zamiast zrazu wykorzystuje się tzw. oczko podkładka – w szczepieniu, część rośliny z korzeniem, na której szczepiony jest zraz lub umieszcza się oczko
sad – miejsce, na którym posadzone drzewa i/lub krzewy owocowe
sadownictwo – dział ogrodnictwa zajmujący się uprawą drzew i krzewów owocowych

szczepienie – sposób wegetatywnego rozmnażania roślin
stare odmiany – wszystkie odmiany ('cultivar') otrzymane i wprowadzone do uprawy przed 1950 r.
szew – charakterystyczna bruzda na stronie brzusznej owocu pestkowca, która dzieli go na części
szkółka – teren namnażania i wstępnej uprawy roślin; w szkółkach rośliny namnaża się wegetatywnie, przez szczepienie lub generatywnie, to jest z nasion
zraz – jednoroczny pęd rośliny szlachetnej używany w procesie szczepienia

Indeks odmian

'Antonówka'.....	6.8
'Antonówka Kamienna'.....	6
'Antonówka Półtorafuntowa'.....	6
'Antonówka Zwykła' p. 'Antonówka'.....	
'Boskoop'.....	10
'Büttnera Czerwona'.....	14
'Büttnera Czerwona Poźna'.....	14
'Court Pendu Plat' p. 'Krótkonóżka Królewska'.....	
'Dobra Szara'.....	12
'Esperena' p. 'Napoleona'.....	
'Faworytka'.....	12
'Inflandzka' p. 'Papierówka'.....	
'Kalwila Jesienna Czerwona'.....	7
'Kandil Sinap'.....	7

'Klapsa' p. 'Faworytka'.....	
'Koka Pomarańczowa'.....	8
'Konferencja'.....	13
'Kronselska' p. 'Kronselska'.....	
'Kronselska'.....	8
'Krótkonóżka Królewska'.....	9
'Leon Leclerc de Laval'.....	13
'Marianna' p. 'Salisbury'.....	
'Malinowa Oberlandzka'.....	7
'Malinówka Jesienna' p. 'Kalwila Jesienna Czerwona'.....	
'Napoleona'.....	14
'Ohm Paul'.....	9
'Oliwka Inflandzka' p. 'Papierówka'.....	
'Oliwka Żółta' p. 'Papierówka'.....	

'Papierówka'.....	9
'Papierówka Słodka'.....	9
'Pepina Ribstona'.....	8
'Piękna z Rept'.....	10
'Poznańska' p. 'Büttnera Czerwona'.....	
'Reneta Kulona'.....	10
'Repty' p. 'Piękna z Rept'.....	
'Saint Edmund Russet'.....	11
'Salisbury'.....	13
'St. Edmund Russet' p. 'Saint Edmund Russet'.....	
'Szkłanka Polska'.....	15
'York Imperial'.....	11
'Wczesna Ludwika'.....	15
'Węgierka Zwykła'.....	15

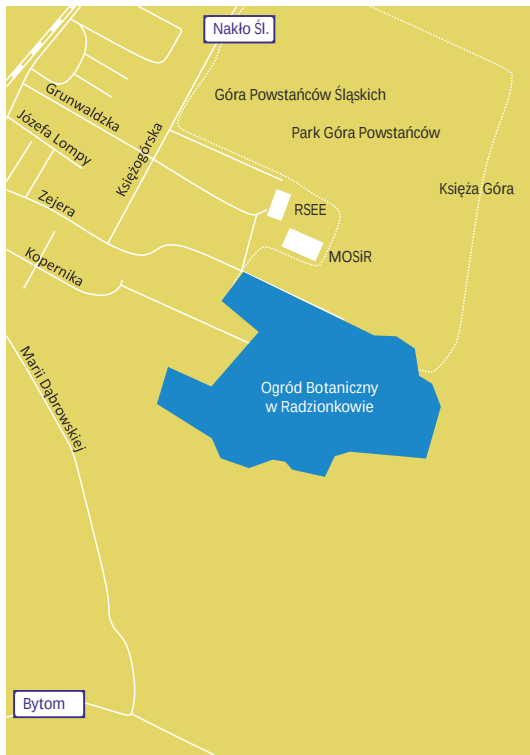
Piśmiennictwo

- Dzięcioł W., Rejman A., Rembacz J., *Atlas czereśni i wiśni*, Warszawa, 1983
Hartmann W., Fritz E., *Farbatlas Alte Obstsorten*, Stuttgart, 2008
Hodun G., Hodun M., *Podręczny atlas dawnych odmian jabłoni*, Gruczo, 2012
Hodun G., Hodun M., *Podręczny atlas dawnych odmian gruszy, śliwy, czereśni i wiśni*, Gruczo, 2014/2015
Mikolański A., *The Illustrated World Encyclopedia of Apples*, Wigston, 2012
Petzold H., *Birnensorten*, Redebeul, 1982
Rejman A. (red.), *Pomologia: odmianoznawstwo roślin sadowniczych*, Warszawa, 1994
Sękowski B., *Pomologia systematyczna. T. I*, Warszawa, 1993
Sobierska R., Pająkowski J. (red.), *Tradycyjne sady przydomowe*, Świecie, 2009
Żygała E., Piórecki N., *Katalog starych odmian jabłoni z Kolekcji Pomologicznej Arboretum Bolestraszyce*, Bolestraszyce, 2014

Dofinansowano ze środków Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Katowicach
Treści zawarte w publikacji nie stanowią oficjalnego stanowiska organów Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Katowicach

Kolekcja zachowawcza tradycyjnych odmian drzew owocowych. Drzewa owocowe jest 13 tomem z serii Zeszytów edukacyjnych Śląskiego Ogrodu Botanicznego.
Tekst: Wojciech Pikula, Konsultacje merytoryczne: Marta Jańczak-Pieniążek, Korekta i redakcja takstów: Małgorzata Szymańczyk, Redakcja techniczna: Wojciech Pikula, Fotografie: Wojciech Pikula (ss. 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 16), Marta Jańczak-Pieniążek (ss. 3, 15), Marta Malotta (s. 16), Okładka: 'Grasfztynek Inflandzki' w Kolekcji zachowawczej starych odmian drzew owocowych Śląskiego Ogrodu Botanicznego, fot. Marta Jańczak-Pieniążek.
ISBN 978-83-939083-5-6, Wydanie I
Śląski Ogród Botaniczny, Mikołów 2015 r.

Działy i kolekcje roślinne Ogródu Botanicznego w Radzionkowie:

Dział Kolekcji Siedliskowych

Kolekcje siedliskowe obejmują rzadkie i zagrożone zbiorowiska roślinne naturalnie występujące w naszym środowisku.

- Kolekcja muraw psammofilnych i kserotermicznych
- Kolekcja zmiennowilgotnych łąk trzęślicowych oraz młak niskoturczycowych
- Kolekcja wrzosowisk
- Łąka kwietna

Dział Kolekcji Tematycznych

Kolekcje tematyczne przedstawiają różnorodność form roślin drzewiastych - iglastych i liściastych, sadowniczych i wybranych grup roślin ozdobnych.

- Kolekcja sadownicza
- Kolekcja dendrologiczna
- Kolekcja roślin ozdobnych

Teren Ogródu Botanicznego jest udostępniony codziennie, bezpłatnie, od świtu do zmierzchu.

Śląski Ogród Botaniczny w Radzionkowie
Regionalna Stacja Edukacji Ekologicznej (RSEE)
ul. Książogórka 90a, 41-922 Radzionków
tel. 536 330 776
www.obradzionkow.robio.pl

Śląski Ogród Botaniczny
w Radzionkowie

ISBN 978-83-939083-5-6